

**ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНА-ЄС:
ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ**

Наукова стаття присвячена вітчизняній історіографії економічних факторів асоціації України з Європейським Союзом на базі існуючих теоретичних моделей торговельного співробітництва між країнами. У статті міститься історіографічний аналіз масиву публікацій про економічні фактори асоціації нашої держави та Європейського Союзу. Розглянуті роботи вітчизняних дослідників: О. Борисенко, Т. Корнійчук, Ю. Біленко, О. Шниркова, І. Чичкало-Кондрацька, Н. Рилач.

Методологічною основою роботи є комплексний і системний підходи, принципи історизму та наукової об'єктивності. З метою порівняння поглядів науковців застосовано порівняльний аналіз різних джерел – науково-порівняльний метод; за допомогою проблемно-хронологічного методу виокремлено тематичні питання, які порушувалися в історіографії на різних етапах її розвитку, і, нарешті, на підставі історично-генетичного методу з'ясовано зумовленості зовнішньополітичних відносин України на базі внутрішньої політики.

Особливу увагу українські дослідники приділяють теоретико-науковому обґрунтуванню економічних факторів асоціації України з ЄС, розглядаючи гравітаційну модель та сценарний аналіз зовнішньої торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

Ключові слова: Україна, економічні фактори, асоціація, ЄС, історіографія.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що з проголошенням незалежності перед Україною постало питання щодо налагодження зовнішньополітичних зв'язків, насамперед, співпраці з Європейським Союзом, Радою Європи, НАТО тощо. Процес інтеграції України в політичному, економічному, культурному просторі відбувався (і змінюється сьогодні) з певними труднощами, сповільнювався внутрішніми та зовнішніми ускладненнями перехідного періоду. У час, коли вітчизняна історіографія набуває нових обертів, відбувається переосмислення багатьох історичних фактів минулих років, з'явилась необхідність систематизації нагромаджених знань наукового синтезу історіографічної бази, постає потреба у появі комплексної науково-історичної праці узагальнюючого характеру, що є важливою умовою об'єктивних відомостей про історіографію взаємин між Україною та Європейським Союзом.

Мета дослідження полягає у виявленні та історіографічному аналізі наявного комплексу публікацій про економічні фактори асоціації України та ЄС, концептуальних і змістовних особливостей відображення проблеми в історичній літературі. Головне завдання – з'ясувати стан наукової розробки теми вітчизняною історіографією. У статті висвітлюються можливі шляхи співробітництва і специфіка економічних факторів асоціації України з Європейським Союзом через призму наукових праць вітчизняних дослідників.

Перспективи та критерії вступу України до ЄС з огляду на економічну складову співробітництва розглядає О. Борисенко у статті «Перспективи України до вступу до ЄС: економічний аспект» [2]. Автор зазначає, що, безумовно, інтеграція до європейських структур і повноцінне партнерство України з ЄС є стратегічним курсом зовнішньої та внутрішньої політики сучасної України. З огляду суто економічних аспектів дослідник вказує на зацікавленість ЄС у зближенні з Україною, об'єктивно оцінюючи переваги наявності потужного структурно-розгалуженого промислового комплексу і особливо перспективним є агропромислове виробництво.

Автор звертає увагу на те, що на Україну припадає майже третина запасів чорнозему та 27% орної землі в Європі. Ми посідаємо шосте місце у світі за експортом сталі, входимо у п'ятірку країн, які володіють найпередовішими аерокосмічними технологіями, вже декілька років поспіль знаходимося серед лідерів світових експортерів

зерна. Але, разом з тим, автор констатує, що галузі, внаслідок яких формується ВВП та експорт країни, на жаль, в Україні – це підприємства, що виробляють сировину і напівфабрикати, а не високотехнологічні та високовартісні товари.

Т. Корнійчук у статті «Особливості політичного й економічного співробітництва Європейського Союзу та України на сучасному етапі» розглядає не тільки особливості взаємин, а й визначає, що ЄС, як порівняно недавнє утворення, володіє значними ринками капіталів, новітніми технологіями, високими стандартами виробництва, охорони довкілля тощо, і вихід України на ринки ЄС може забезпечити нашій державі необхідний рівень інвестицій, технологій, ринки збуту, науково-технічний прогрес тощо, і тим самим побудувати ефективну внутрішню економіку України [3].

Економічні реформи, необхідність адаптації соціальної політики й рівня забезпечення й захисту населення до загальноєвропейських стандартів є одним з критеріїв інтеграції України до ЄС. Разом з тим, системні недоліки, притаманні вітчизняному економічному середовищу, становлять чуттєві бар'єри, без усунення яких інтеграційні наміри залишаться не реалізованими. Автор наводить перелік системних недоліків внутрішньої економічної політики, який не є вичерпним, і наголошує на необхідності модернізації всієї системи державного управління і господарського механізму. Тому напрямки руху щодо бачення вирішення проблем останнім часом викристалізувалися та збігаються як в ЄС, так і в Україні.

На думку дослідника, існують чотири напрями інтеграції: забезпечення Україною ефективного врядування, запровадження вільної торгівлі між Україною та ЄС, розвиток європейського енергетичного ринку, чорноморське співробітництво.

Враховуючи певні обнадійливі оцінки стану відносин України з ЄС щодо перспектив членства, слід розглядати інтеграцію як докорінну зміну якості соціально-економічного становища та розвитку країни, при цьому враховувати чинники геоекономічного порядку, глобальну конкуренцію між центрами світової економіки – це Західна Європа, Північна Америка та країни Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), вважає дослідник. На думку автора, Україна, зважаючи на потужний внутрішній виробничий потенціал, здатна забезпечити економічну основу для вирішення соціальних проблем, ліквідації існуючої кризи та реформування суспільства, соціально-економічних, політичних і правових інституцій.

Підсумовуючи, дослідник вважає, що вступ до ЄС не повинен стати самоціллю державної політики України, а є, перш за все, одним з інструментів створення і зміцнення суспільних інститутів, соціальних та економічних свобод. Вхідження України до європейського політичного, інформаційного, економічного та правового простору – саме на реалізацію такої перспективи має базуватись стратегія інтеграції України до Європейського Союзу.

Досліджуючи економічні фактори асоціації України з ЄС, науковці звертають увагу на чинники створення зони вільної торгівлі з ЄС. Ю. Біленко у статті «Динамічні ефекти створення зони вільної торгівлі України з Європейським Союзом» надає порівняльний аналіз динаміки обсягів товарів між Україною та ЄС [1]. Досліджуючи розвиток товарної структури експорту та імпорту України в країни ЄС у 2002–2010 рр., автор зазначає, що переважну кількість українського експорту складають капіталомісткі товари стандартної якості (продукція чорної металургії, сировинні товари тощо) і констатує, що частка промислових виробів за період 2000–2008 рр. зменшилась, але збільшилась частка експорту продовольчих товарів майже в два рази внаслідок енергомістких для України галузей – вітчизняне сільське господарство посідає визначне місце на європейських просторах. Для порівняння, дослідник розглядає взаємини між Україною та Росією. За період 2002 р. до кризового 2008 р. спостерігалася надзвичайно динамічна торгівля з Росією на фоні невеликого обсягу імпорту. Детальний аналіз розвитку експортно-

імпортних операцій України з ЄС та Росією дозволяє краще зрозуміти дилему вибору між зоною вільної торгівлі з Європейським Союзом та Митним Союзом з Росією.

Автор статті також розглянув можливі наслідки лібералізації по двох напрямках – внаслідок створення як ЗВТ (зона вільної торгівлі), так і ЗВТ+, у короткостроковій перспективі експорту з України до ЄС. Вхідження України до Митного Союзу, на думку автора, на короткостроковий період дасть економічний ефект внаслідок більш низьких цін на енергоносії, але створення ЗВТ з ЄС створює передумови та можливість виникнення значно більших економічних ефектів від модернізації української економіки у середньо- та довгостроковій перспективах.

У статті О. Шниркова «Внутрішні та зовнішні фактори економічних ефектів зони вільної торгівлі України з ЄС» детально розкрито теоретико-методологічний інструментарій теми [6]. Автор зауважує, що результати досліджень часто мають суперечливий характер, тому прийняття рішення щодо участі у розвинених формах міжнародної інтеграції не може бути зведене суто до порівняння ефектів від економічної лібералізації. Посилаючись на аналіз деяких моделей інтеграції, вчений зазначає, що переваги економічної гармонізації з ЄС та введення реформ в Україні є настільки значними, що вони набагато перевищують можливі втрати. Особливу увагу дослідник приділяє розгляду трьох основних сценаріїв лібералізації економічних відносин з ЄС: класична, вузька зона вільної торгівлі (КЗВТ); поглиблена та розширена зона вільної торгівлі (ПЗВТ); митний союз України з ЄС (МС), які мають суттєві позитивні ефекти для економіки України. Проте, на думку автора, на сучасному етапі найбільш привабливою є поглиблена та поширена зона вільної торгівлі (ПЗВТ), іншими словами, угода про ПЗВТ є важливим фактором реформування української економіки, але тільки за умов активної та ефективної державної економічної політики. Поряд із цим, окремо розглядається питання наслідків для України та можливої реакції Росії на підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. Отже, співвідношення позитивних і негативних ефектів від ПЗВТ з ЄС і торговельних обмежень з боку Росії залежатиме від глибини інтеграційних процесів з ЄС, форм реакції Росії, ефективності адаптації української економіки до нових умов торгівлі з основними партнерами.

І. Чичкало-Кондрацька у статті «Соціально-економічні наслідки поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС» зазначає, що підписання політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, і, з подальшим укладенням економічної частини угоди, для нашої країни відкриваються як нові можливості для модернізації економіки, розвитку зовнішньої торгівлі, інноваційної та інвестиційної діяльності тощо, так і можуть постати певні ризики, соціально-економічні наслідки й проблеми [5]. Дослідниця на підставі досвіду країн-членів ЄС вказує на можливий ризик ослаблення потенціалу економічного зростання – падіння середньорічного приросту ВВП. Світова економічна криза 2008 р. виявила найбільш гостру проблему єврозони – боргову кризу, що в свою чергу призвело до дефіцитів державних бюджетів у країнах ЄС. Існує ризик зменшення обсягів зовнішньої торгівлі; у разі недостатньої конкурентоспроможності вітчизняних товарів можливе скорочення виробництва і, скоріше за все, зростуть ціни на деякі категорії товарів. Щодо прямих іноземних інвестицій, як одного з аргументів привабливості євроінтеграції, картина неоднозначна і свідчить про можливе скорочення обсягів таких інвестицій. Однак автор вказує на суттєву привабливість ЄС для України завдяки високим економічним і соціальним стандартам – це територія високоефективної економіки, високих стандартів екологічної безпеки, високих показників реформ і модернізації суспільства, економічної свободи, легкості ведення бізнесу, ефективності влади, безумовно високий рівень соціальних стандартів – співробітництво між Україною та ЄС у багатьох галузях і сферах дає можливість вийти на якісно новий рівень, підвищити рівень життя та добробуту населення України.

У статті Н. Рилач «Сценарний аналіз зовнішньої торгівлі України та ЄС» автор спрямовує увагу на питання формування спільного економічного простору України та Євросоюзу, спрощення умов ведення бізнесу, вихід підприємств на міжнародні ринки тощо, опираючись на аналіз впливу запровадження зони вільної торгівлі з ЄС на підставах досліджень науково-дослідних організацій, наявних досліджень за допомогою гравітаційної моделі у вигляді ступеневої регресії найбільш вигідного сценарію подальшого розвитку двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС [4].

Гравітаційна модель встановлює залежність між торговельними потоками та змінами, що визначають величину економік торговельних партнерів, а також відстань між ними й іншими чинниками, які сприяють або перешкоджають торгівлі. Також ці моделі використовуються для оцінки ефекту від регіональних торговельних угод, митних союзів та спільного ринку, зокрема, ефектів створення та відхилення торгівлі. За допомогою отриманих розрахунків, на підставі сценарного аналізу, дослідник обґрунтовує позитивний ефект від створення зони вільної торгівлі з подальшою тенденцією зростання рівнів інтеграції, тобто повноправне членство в ЄС пов'язане з масштабними якісними трансформаціями в національній економіці, порівняно з короткостроковими перевагами від лібералізації торгівлі в рамках зони вільної торгівлі. Разом з тим, створення зони вільної торгівлі є важливим підтвердженням незворотності сценарію європейської інтеграції України з подальшою перспективою досягнення повноцінного членства в Європейському Союзі.

Таким чином, вітчизняні дослідники детально аналізують економічні фактори асоціації України з Європейським Союзом, набуття Україною повноправного членства в ЄС, звертають увагу не тільки на основні економічні аспекти асоціації Україна-ЄС та на розбір переваг і ризиків, а й розкривають теоретичні засади економічних аспектів асоціації, що допомагає всебічно зрозуміти стан міждержавних взаємин на сучасному етапі розвитку світової економіки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Біленко Ю. Динамічні ефекти створення зони вільної торгівлі України з Європейським Союзом // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. № 111 (2). С. 30–39.
2. Борисенко О. Перспективи України щодо вступу до ЄС: економічний аспект // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. № 97 (1). С. 35–36.
3. Корнійчук Т. Особливості політичного й економічного співробітництва Європейського Союзу та України в сучасному етапі // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. № 98 (1). С. 109–111.
4. Рилач Н. Сценарний аналіз зовнішньої торгівлі України та ЄС // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. № 104 (2). С. 152–163.
5. Чичкало-Кондрацька І. Соціально-економічні наслідки поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. № 119 (2). С. 31–40.
6. Шнирков О. Внутрішні та зовнішні чинники ефектів вільної торгівлі України з ЄС // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. № 113 (1). С. 25–35.

REFERENCES

1. Bilenko Yu. Dynamichni efekty stvorenniya zony vilnoyi torhivli Ukrayiny z Yevropeyskym Soyuzom // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2012. № 111 (2). S. 30–39.
2. Borysenko O. Perspektyvy Ukrayiny shchodo vstupu do YeS: ekonomichnyy aspekt // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2011. № 97 (1). S. 35–36.
3. Korniychuk T. Osoblyvosti politychnoho y ekonomichnoho spivrobit-nystva Yevropeyskoho Soyuzu ta Ukrayiny v suchasnomu etapi // Aktualni pro-blemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2011. № 98 (1). S. 109–111.
4. Rylach N. Stsenarnyy analiz zovnishnoyi torhivli Ukrayiny ta YeS // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2012. № 104 (2). S. 152–163.

5. Chychkalo-Kondratska I. Sotsialno-ekonomichni naslidky pohlyblennya intehratsiynykh protsesiv mizh Ukrainoyu ta YeS // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2014. № 119 (2). S. 31–40.

6. Shnyrkov O. Vnutrishni ta zovnishni chynnyky effektiv vilnoyi torhivli Ukrainy z YeS // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2013. № 113 (1). S. 25–35.

Savytska O. Economic factors of the Ukraine-EU association: national historiography.

The scientific article is devoted to the national historiography of the economic factors of the association of Ukraine with the European Union on the basis of existing theoretical models of trade cooperation between the countries. The article contains a historiographical analysis of the mass of publications on the economic factors of the association of our state and the European Union. The works of domestic researchers are considered: O. Borisenko, T. Korniychuk, Yu. Bilenko, O. Shnirkova, I. Chychkalo-Kondratska, N. Rylach.

The methodological basis of the work is the complex and systematic approaches, the principles of historicism and scientific objectivity. In order to compare the views of scientists applied comparative analysis of various sources – scientific and comparative method; with the help of the problem-chronological method, the thematic issues that were violated in historiography at different stages of its development were identified and finally, on the basis of the historical genetic method, the conditions of the foreign policy relations of Ukraine on the basis of internal policy were determined.

Ukrainian researchers pay special attention to the theoretical and scientific substantiation of the economic factors of the association of Ukraine with the EU, considering the gravity model and scenario analysis of foreign trade between Ukraine and the European Union.

Key words: Ukraine, economic factors, association, EU, historiography.

Одержано 29.09.2017.